

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Milan Vošta
Article / Článok: Obchodní toky s energetickými zdroji z pohledu Ruska a vztah k EU
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.193-215>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

VOŠTA, M. 2021. Obchodní toky s energetickými zdroji z pohledu Ruska a vztah k EU. In *Politické Vedy*. Vol. 24, no. 3, pp. 193-215. ISSN 1335 – 2741. Available at: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.193-215>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

OBCHODNÍ TOKY S ENERGETICKÝMI ZDROJI Z POHLEDU RUSKA A VZTAH K EU¹

TRADE FLOWS WITH ENERGY RESOURCES FROM THE PERSPECTIVE OF RUSSIA AND ITS RELATIONSHIP WITH THE EU

Milan Vošta*

ABSTRACT

Russia's geographical position is closely linked to its geopolitics, and geographical assumptions are historical determinants in the development of both society and territory. Specific assumptions are mainly the natural conditions, which applied to the location of the economy, but which also affected its mutual relations with other states. The role of natural determinism as well as Russia's position as a power controlling a crucial part of the Eurasian continent is discussed in many studies. The presented study analyzed the importance of primary energy sources in the interdependence of the links between Russia and the European Union; with an emphasis on the energy factor in the influence it exerts on policy, as well as the interdependence of both entities. This questions were examined by analyzing the current situation of the unchanging territorial structure of the Russian export and European import flows of fossil fuels. The current transport structure of Russian fuel and trade flows of primary energy resources from Russia to the European Union were also analyzed. The synthesis of the acquired knowledge shows the necessity for the further development of mutual relations. It also showed the need for diversification of energy of both geographical segments which were examined.

Key words: Geopolitics, Russia, Trade Flows, Energy Sources, Oil, Gaz, Coal, Energy Strategy, European Union

* Doc., PaedDr. Milan Vošta, Ph.D. působí jako docent na Katedře Mezinárodních vztahů a evropských studií Metropolitní univerzity Praha, Dubečská 900/10, 100 31 Praha – Strašnice, Česká republika, e-mail: milan.vosta@mup.cz.

DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.193-215>

¹ Studie byla vydána v rámci projektu Vědecko-výzkumného záměru MUP „Mezinárodní vztahy a teritoriální studia“ financovaného z podpory MŠMT na Dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace v roce 2021.

Úvod

Geografická expozice Ruska je úzce spjata s ruskou geopolitikou a geografické předpoklady jsou historickým determinantem vývoje společnosti a území. Geopolitika Ruska je významně determinována geografickými faktory, které jsou specifické zejména svým rozsahem ale i charakteristickými znaky. Soubor přírodních předpokladů se uplatnil nejen při lokalizaci hospodářských objektů různých oborů, ale umožnil i bezprostřední vazbu ekonomiky na podmínky, které teritorium nabízí a provázal nabídku energetických zdrojů s hospodářstvím země. Typickým znakem zkoumaných geografických segmentů je monotónní teritoriální struktura ruských exportních a evropských importních toků fosilních paliv. Vzájemná závislost Ruska a Evropské unie v oblasti dodávek primárních energetických zdrojů je vysoká a rozvoj vzájemných vztahů je nezbytný stejně jako nutnost diverzifikace teritoriální struktury exportu paliv na straně Ruska a importu zdrojů na straně Evropské unie.

1. Geopolitika Ruska a energetické zdroje

Rusko je vnímáno jako největší suchozemská mocnost světa. Přístup země k moři je limitován extrémními přírodními podmínkami a uzavřen tak většinu roku ledem. Dle **A. T. Mahana** trpí suchozemské mocnosti trvalým pocitem nejistoty. Nemají přirozenou ochranu mořem a musí stále expandovat, aby nebyly podrobeny. Charakter geografie a zejména území Sibiře předurčily Rusko pro to, stát se energetickou mocností. Jak uvádí **W. B. Lincoln**, vstup Ruska mezi evropské velmoci na počátku 17. století, byl spojen se zásobami železné rudy vhodnými pro výrobu zbraní a vedení moderní války, tak i objevení obrovských rezerv ropy a zemního plynu na severozápadní Sibiři v polovině 60. let 20. století učinily z Ruska energetickou mocnost. (Lincoln, 1994) Ovládnutím Sibiře Rusko získalo také přístup do geopolitiky tichomořského bazénu a ocitlo se tak v konfliktu s Čínou a Japonskem. Rusko má největší zásoby zemního plynu na světě a obrovské zásoby uhlí a ropy. Zároveň disponuje velkým potenciálem hydroenergetických zdrojů. Většina tohoto energetického bohatství se však nachází mezi Uralem, západní Sibiří a východní Sibiří. Charakteristickým znakem ruské ekonomiky je velmi úzké navázání na energetický sektor. Velmi silná vazba energetiky na státní rozpočet umožnila zvýšit armádní výdaje a od nástupu **Putina** zaznamenaly armádní výdaje znatelný nárůst. Dle **P. Dibba** došlo v Rusku k akceptaci hluboce

zakořeněné militarizace společnosti a hledání bezpečnosti vytvořením pozemní říše. Místo liberalizace a využití potenciálu území se **Putin** rozhodl pro neocarskou rozpínavost, kterou mu umožňuje přírodní bohatství, avšak pouze na určitou dobu. (Dibb, 2006) Bohatá ložiska energetických zdrojů také představují silný předpoklad pro zapojení Ruska do mezinárodní územní dělby práce. Jako překážky a problémy do budoucna se však jeví výstavba nové infrastruktury a modernizace zastaralých přepravních sítí. Nezbytným předpokladem tak je tak spolupráce s ostatními státy a jejich technologická a investiční pomoc.

Současná pozice Ruska jako energetické velmoci je silná a Rusko energetickou pozici využívá jako politický nástroj. V Evropské unii je energetická závislost na Rusku vnímána jako bezpečnostní hrozba. Rusko dále tento nástroj zneužívá ve vztahu k sousedním zemím, ovládá distribuční toky a využívá energie jako prostředek k udržení loajality států. (Tichý, 2009) Geografická expozice je determinantem rozvoje dalších směrů mezinárodního obchodu s energetickými zdroji a Rusko posiluje či navazuje nové vazby se sousedními i vzdálenými státy. Dle **T. Marshalla** i přesto že se v blízkosti jižního pohraničí Ruska (sousedí s Kazachstánem, Čínou, Mongolskem a KLDK) nacházejí důležité strategické body včetně těžebních oblastí, Rusko není z tohoto směru ohroženo. (Marshall, 2018) Obchodní výměna mezi Ruskem a Čínou roste a export energetických zdrojů se zvětšuje. Na druhé straně Evropa stále potřebuje ruské suroviny. Většina ruského zemního plynu do Evropy proudí přes Ukrajinu a také přes Polsko. Jak uvádí **Z. Brzezinski**, Rusko může být i bez Ukrajiny impériem, ale převážně asijským nadále zataženým do konfliktů s kavkazskými a středoasijskými státy. Kdyby se Ukrajina dostala pod ruskou nadvládu, stalo by se dle **Z. Brzezinského** Polsko geopolitickým čepem, který by určoval osud střední a východní Evropy, a tedy i Evropské unie. (Brzezinski, 1997) Současná geografie potrubních sítí ale není pro Rusko vždy příznivá (např.: tranzit přes Ukrajinu, toky středoasijských zdrojů do Číny, ropovody přepravující ropu z Ázerbájdžánu do Turecka vyhýbající se Rusku). Z důvodu velké dovozní závislosti zemí východní Evropy a Balkánu bude i nadále pro tyto země důležitý vývoj na východě. Rusko tak reaguje diverzifikací svých přepravních toků, budováním potrubních sítí a nových projektů infrastruktury jižním i severním směrem přes Černé a Baltské moře, ale také posunem svého zájmu k východním mořím až do oblasti Tichomořského bazénu. Rusko má také potřebu přepravovat plyn ze zemí Střední Asie, což ještě více posiluje jeho moc. **R. B. Andres** a **M. Kofman** uvádějí, že je jeho pozice je oslabena, pokud na

tranzitu neparticipuje a zemní plyn je ze středoasijských republik exportován přímo do Číny bez jeho účasti. V zemích jako Kazachstán, Turkmenistán, Uzbekistán a Kyrgyzstán však převažuje negativní vztah k Rusku a uvedené země rovněž diverzifikují své přepravní trasy a v technologické oblasti se obracejí na jiné státy. (Andres, Kofman, 2011) Dle **R. D. Kaplana** bude složité nadále zachovat ruskou sféru vlivu, neboť jeho ekonomika funguje na bázi ropy, zemního plynu a dalších přírodních zdrojů stejně jako ekonomiky Střední Asie. Bude tak stále více závislé na světových cenách energetických zdrojů a zároveň tak vystaveno velkému riziku. (Kaplan, 2012)

2. Role energetických zdrojů v ekonomice Ruska

Primární energetické zdroje mají pro Rusko zásadní význam. Geografická expozice země a rozložení zdrojů dávají jejich významu ještě výraznější než pouze obvyklou dimenzi. O významu tohoto hegemonu v oblasti těžby ale i dodávek primárních energetických zdrojů na světové trhy svědčí globálně významné zásoby zemního plynu, ropy ale i uhlí. Dle BP Statistical Review of World Energy disponuje v současné době Rusko největšími prokázanými rezervami zemního plynu na světě (19,8 % světových rezerv), rezervy uhlí jsou po USA druhé největší na světě (15,2 %) a zásoby ropy jsou šesté největší na světě (6,1 %). Větší rezervy ropy mají pouze Venezuela, Saúdská Arábie, Írán a Irák. (BP Statistical Review of World Energy 2019, 2019) Zároveň je Rusko předním producentem elektrické energie z jádra (3. místo na světě za USA a Čínou). Uvedené podmínky jsou předpokladem zásadní role, kterou sehrává energetický sektor v ruské ekonomice. Prodeje ropy a zemního plynu tvoří podstatnou položku příjmů státního rozpočtu Ruska, lze tedy v energetickém sektoru pozorovat nejen silnou vnitřní dimenzi, ale také velmi zásadní dimenzi vnější. Rusko i nadále zůstává silně závislé na příjmech z exportu energetických zdrojů (zejména ropy a zemního plynu). V letech 2017 a 2018 zajišťovaly uvedené položky 40 a 46 procent příjmů federálního rozpočtu. Tento podíl byl však výrazně nižší než v letech 2011 – 2014, kdy to byla téměř polovina, ale v současnosti je stále mnohem vyšší než na přelomu tisíciletí, kdy příjmy z uhlovodíků přispívaly do státního rozpočtu méně než 10 procenty. Energetický sektor navíc tvoří více než 60 procent celkových příjmů z exportu a 25 procent HDP země. (Mitrova, Yermakov, 2019)

Energetický sektor stejně jako celá ekonomika Ruska jsou velmi silně vázány na volatilitu cen paliv a ruské hospodářství je tak vystaveno neustálému

riziku. Rusko na uvedené výkyvy cen reaguje a energetický sektor tak hraje významnou roli i v mezinárodních vztazích a vazbách s mnoha státy. Závislost na výkyvech cen ropy, plynu ale i dalších surovin tak nutí Rusko upravovat státní rozpočet i několikrát ročně v závislosti na aktuální ekonomickém vývoji. V roce 2019 bylo zavedeno nové fiskální pravidlo, které by mělo snížit závislost ekonomiky a kurzu rublu na kolísajících cenách ropy. Příjmy z prodeje ropy, které budou vyšší než 40 USD za barel budou převedeny do rezervního fondu. (Kluge, 2019)

Těžba energetických zdrojů a celý energetický sektor kromě zásadního ekonomického významu tvoří také pilíř politické moci. V průběhu minulého století se rozvinula nejen primární těžba surovin, ale bylo rozvinuto i mnoho odvětví energetického průmyslu včetně dopravní infrastruktury, která umožnila dodávat ropu a zemní plyn do východní i západní Evropy. Země se tak po roce 1950 stala druhým největším producentem ropy na světě a postupně začaly příjmy z exportu ropy tvořit až polovinu ruského exportu. I v současné době je ekonomika Ruska vysoce závislá na příjmech z exportu surové ropy, ropných derivátů a zemním plynu. Paliva a energetické produkty tvoří v současnosti zhruba 60 procent ruského exportu, na surovou ropu a zemní plyn připadá zhruba necelých 40 procent. (Trading Economics, 2020) Dle OEC (The Observatory of Economic Complexity) tvořila paliva v roce 2018 celkem 61,6 procent ruského exportu a 31,3 procent exportu připadalo na surovou ropu. (OEC, 2020) Výhodou ruské ropy byla dlouho její nízká cena, která se pohyboval díky nízkým těžebním nákladům na polovině ceny ropy dodávané z Perského zálivu a Evropa se tak stala hlavním odběratelem ropy z Ruska. Právě export ropy do Evropy se stal pro příjmy ruského státního rozpočtu rozhodující, zároveň si však Rusko začalo budovat velmi silnou pozici vlivu nejen ve východní ale i v západní Evropě s použitím energetického prvku jako politického faktoru. Po ropných šocích v 70. letech minulého století došlo k růstu světových cen ropy a cenu zvýšil i Sovětský svaz. Téměř veškerá zahraniční měna směřující do Sovětského svazu plynula z exportu ropy až do 80. let 20. století, kdy došlo k poklesu ceny ropy a na sovětskou ropu byly uvaleny sankce Západu.

Významné změny v ruském energetickém sektoru lze sledovat v 90. letech 20. století, kdy došlo v rámci transformace ekonomiky k privatizaci ropného průmyslu a výrazně vzrostl vliv oligarchů. Produkce ropy se snížila na polovinu a postupně začala zaostávat i infrastruktura a technologická stránka těžby. Energetický sektor se začal konsolidovat až po roce 2000, kdy s nástupem

Putina do prezidentského úřadu začaly politické, ekonomické i zahraničně politické změny. Hlavní kontrolní roli v energetice převzal stát, klíčové se staly státní společnosti Gazprom, Rosněft a Transněft a Rusko potřebovalo stabilizovat příjmy do státního rozpočtu a navýšilo exportní ceny surovin do Evropy. Jelikož řada evropských států neměla jinou alternativu pro nákup ropy a zemního plynu, Rusko využilo energetických zdrojů jako politického nástroje. Z různých důvodů potom Rusko také omezovalo dodávky na některé trhy, aby vyvolalo další politická jednání. (Goodrich, Lanthemann, 2013)

V rámci klíčové role energetiky v ruské ekonomice bylo po roce 2000 vydáno několik zásadních dokumentů, které formulovaly cíle a priority energetické politiky Ruska. V roce 2003 byla přijata ruskou vládou Energetická strategie do roku 2020 (ES-2020), další klíčový dokument byl přijat v roce 2009 Energetická strategie do roku 2030 (ES-2030) později projektován do roku 2035 (ES-2035). Cílem Energetické strategie 2020 bylo efektivní využívání zdrojů a potenciálu odvětví energetiky pro účely udržitelného hospodářského růstu, zlepšování kvality života a prosazování globálních zájmů země. Ruské zdroje byly charakterizovány jako výkonný energetický komplex, který tvoří základ pro rozvoj ekonomiky a je silným nástrojem vnitřní i vnější politiky. Pozice Ruska na světových energetických trzích do značné míry určuje jeho geopolitický vliv. Energetický sektor zajišťuje vitalitu ekonomiky a určuje tvorbu hlavních finančních a ekonomických ukazatelů země. ES-2020 také uvedla, že energetika je klíčová pro další růst a zlepšování kvality života. (Kuznetsova, Kuznetsova, 2015)

ES-2030 pokračovala ve vizi ES-2020, kde hlavním cílem bylo maximalizovat využití a zvýšení energetické účinnosti s cílem udržet hospodářský růst, zlepšit kvalitu života a posílit pozici země ve světě. ES-2030 také zformovala nové priority rozvoje energetického průmyslu v rámci přechodu ruské ekonomiky k inovačnímu rozvoji. Tato vize byla představena jako součást koncepce dlouhodobého sociálně-ekonomického rozvoje Ruska do roku 2020 schváleného rok před schválením ES-2030. (Kuznetsova, Kuznetsova, 2015)

ES-2035 je zaměřena na energetickou bezpečnost, energetickou účinnost, rozpočtovou efektivitu energetického průmyslu a ekologickou bezpečnost, také poukazuje na to, že předchozí strategie se kvůli novým výzvám odchýlila od očekávání a že jednou z hlavních nevýhod Ruska je jeho technologická méněcennost. (Kuznetsova, Kuznetsova, 2015)

Stanovené cíle Energetické strategie jasně formulují hlavní záměr Ruska, kterým je zajištění národní bezpečnosti. Nová strategie si jako zásadní cíl

vytyčila zachovat Rusko jako energetickou velmoc ne pouze z hlediska velikosti produkce a objemu ložisek energetických zdrojů ale také jako technologického leadra. Proto akcentuje zaměření se na investice do inovací technologie, infrastruktury a lidského kapitálu. Energetická politika Ruska je postavena na exportu energetických zdrojů, prosazování zájmů v zahraničí, posílení pozic ruských těžebních společností včetně distribučních sítí, výzkumu s mezinárodním rozměrem, zajištění stabilních podmínek na energetických trzích, zvyšování účinnosti těžby a diverzifikaci dodávek a vlivu na nových trzích. (Kuznetsova, Kuznetsova, 2015)

Robustnost energetického sektoru včetně podílu na světových trzích ropy, zemního plynu i uhlí nepochybně posiluje geopolitickou moc Ruska, zároveň je však díky velké vazbě na zahraniční trhy velmi zranitelné. Zásadní je také vazba energetického průmyslu na další hospodářská odvětví a s tím související řada problémů. Výkyvy produkce, změny exportních podmínek, nestabilita cen ropy a plynu tak může mít výrazné konsekvence na příjmy do státního rozpočtu. Zásadními problémy, na které reaguje i výše uvedená Energetická strategie, jsou také zastaralá přepravní infrastruktura a nízká efektivita těžby.

V důsledku vývoje cen ropy lze očekávat negativní vliv na vývoj příjmů státního rozpočtu Ruska. Počátkem roku 2020 oscilovala cena ropy Brent za jeden barel na 66 USD, v dubnu roku 2020 klesla na 22 USD a v období mezi srpnem a zářím roku 2020 se cena pohybovala v rozmezí 45 – 42 USD za barel. (OilPrice.com, 2020) Jaký bude vliv na pokles těžby a potažmo na celou světovou ekonomiku ukáže další vývoj zejména v kontextu současné situace spojené s pandemií covid 19. Ruský export surové ropy zaznamenal již v červnu 2020 meziroční propad o 39-procentních bodů a v případě ropných produktů se jednalo o pokles 35 procentních bodů (OEC, 2020). Současná epidemiologická situace a pokles cen ropy narušily předpokládané ekonomické scénáře na celém světě. Federální rozpočtový plán Ruska schválený v říjnu 2019 vycházel ze souboru předpokládaného vývoje ceny ropy a směnného kurzu rublu k dolaru v letech 2020 – 2022 a odhadoval poměrně slabou dynamiku ekonomiky. Již v dubnu 2020 byly předloženy skupinou ruských liberálních ekonomů tři scénáře vývoje ruské ekonomiky na rok 2020: optimistický scénář počítal s průměrnou cenou ropy Ural 40 USD za barel a změnou HDP -3,7 %, střední scénář předpokládal při ceně ropy 31 USD za barel změnu HDP -5,7 % a pesimistický scénář předpokládal změnu HDP -7,9 % při průměrné ceně ropy 24 USD za barel. Otázkou však nakonec zůstává, jak se vzhledem k vývoji epidemiologické situace a jejím dopadům bude ekonomika

vyvíjet v dalším období. (Connoly, Hanson, Bradshaw, 2020)

3. Ropa, zemní plyn a uhlí

Rusko patří tradičně mezi největší producenty ropy na světě. Dle údajů International Energy Agency z roku 2020 Rusko v roce 2019 vytěžilo 560 milionů tun ropy, což představovalo 12,6 procent světové produkce a obsadilo druhé místo za USA (16,7 %) a před Saúdskou Arábií (12,3 %), (EIA, 2020 s. 13). Jak již bylo výše uvedeno, prokázané rezervy ropy jsou šesté největší na světě a denní produkce se i v roce 2020 pohybovala mezi 12 až 10 milióny barelů za den (odhadovaný průměr za rok 2020 byl 10,49 mil. barelů za den), (EIA, 2020a). Denní spotřeba ropy v Rusku se v roce 2018 pohybovala na úrovni 3230 barelů, představovala 3,2 % světové spotřeby a Rusko obsadilo ve spotřebě až 6. pozici na světě (BP, 2019, s. 20).

Produkce ropy v Sovětském svazu prošla v posledních desetiletích 20. století výraznými změnami. Prakticky od 60. let 20. století (v roce 1960 byla denní těžba 2 mil barelů) produkce ropy stále rostla do začátku 90. let, kdy těžba z důvodu ekonomického i politického rozpadu Sovětského svazu klesla až na 50 % těžby z 80. let a pohybovala se na hodnotách 6 mil. barelů za den. (CEIS, 2020) Složitě období 90. let znamenalo pro ruský ropný průmysl pokles poptávky nejen domácí ekonomiky, ale i narušením vazeb s postsovětskými republikami. Zejména však došlo k pozastavení investic do ropné infrastruktury. Po krizovém období 90. let začala těžba ropy opět narůstat a v současné době je poměrně stabilní a patří k největším na světě. Rusko se rovněž opět zařadilo mezi největší exportéry ropy a v roce 2018 vyvezlo jako druhý největší exportér světa celkem 260 milionů tun ropy, což představovalo 12,5 % světového exportu ropy. (EIA, 2020)

Teritoriální struktura exportu ruské ropy zaznamenala v posledních dvaceti letech zásadní proměny. Na úkor Evropy, která generuje 55,5 % ruského exportu ropy, narostl od roku 2000 podíl Asie, která odebírá přes 34 % ruského exportu ropy. V roce 2000 směřovalo do Asie pouze 5 % a Evropa odebírala 80 % exportu ruské ropy. Podíl Severní Ameriky v posledních dvaceti letech poklesl z 10 % na 3,8 %. (BP, 2020) Největšími odběrateli ropy z Ruska byly v roce 2018 Čína (26,2 % ruského exportu ropy), Nizozemsko (15,2 %), Německo (8,73 %), Polsko (6,49 %) a Jižní Korea (6,04 %). Zásadní jsou dodávky ruské ropy do Evropské unie, avšak v rámci diverzifikace exportu se po zprovoznění ropovodu ESPO do Číny stala zcela novým odběratelem ruské ropy právě Čína,

ktorá je s jednou čtvrtinou zároveň největším dovozcem ropy z Ruska a změnila tak dlouholetou podobu mapy transportních toků ropy z Ruska, které směřovaly výhradně na západ. Rusko dále exportuje surovou ropu do dalších asijských zemí jako Japonsko (2,8 % ruského exportu ropy), Izrael (1,6 %), Indie, Turecko, Singapur aj. (CEIS, 2020) Tabulka 1 ukazuje největší odběratelské země ropy z Ruska v roce 2018 a vývoj podílů dodávek do těchto zemí od roku 2000.

Tabulka 1: Export surové ropy z Ruska v letech 2000 – 2018 (v %)

stát \ rok	2018	2015	2010	2005	2000
Čína	26,2	16,8	5,3	3,5	< 1
Nizozemsko	15,2	14,2	17,0	12,4	2,6
Německo	8,7	9,8	10,1	12,2	15,3
Polsko	6,5	8,1	8,3	6,9	11,6
Jižní Korea	6,0	4,9	3,6	< 1	< 0,5
Bělorusko	5,1	6,2	3,7	4,4	5,3
Itálie	4,3	3,7	4,5	6,9	9,0
Finsko	3,7	3,6	4,2	3,4	2,9

Zdroj: Sestaveno autorem dle CEIS, 2020.

Rozhodující množství ropy je z Ruska přepravováno i vzhledem ke stále převládajícím dodávkám do Evropy prostřednictvím ropovodů. Ropovodní systém je ve vlastnictví státní společnosti Transneft, dosahuje celkové délky 68 000 km a přepravuje 83 % ruské produkce ropy a 30 % ropných derivátů v Rusku vyrobených. (Transneft, 2019, s. 5) Zásadním přepravním proudem pro dodávky do Evropy je stále ropovod Družba, který je v provozu od 60. let 20. století. V délce 5100 km propojuje osm zemí a je považován za jednu nejdelších přepravních potrubních tras na světě. Denně přepraví 2 mil. barelů rop.y (MERO, 2020) Z hlediska politického zneužití není jak pro Evropu, tak pro Rusko vhodné vedení ropovodu přes několik tranzitních zemí. V Bělorusku se ropovod rozděluje do dvou větví: přes Polsko a do jižního směru přes Ukrajinu. Závislost na tranzitních zemích Rusko částečně eliminovalo výstavbou ropovodu BPS (Baltic Pipeline System), jehož první větev směřuje do přístavu Primorsk. V roce 2012 byla zprovozněna i druhá větev BPS 2, která je propojena s ropovodem Družba a směřuje do ruského terminálu Ust-Luga na pobřeží Baltu. (Transneft, 2020) V kontextu posilování energetické bezpečnosti

a diverzifikace ruského exportu energetických zdrojů posílilo Rusko svoji pozici exportem ropy do Číny. Čína se stala největším odběratelem ruské ropy a podíl ruského exportu ropy do Asie vzrostl za posledních dvacet let na více než 30 procent.

Klíčovým momentem pro posílení pozice Ruska v diverzifikaci exportu ropy a přenesení svých zájmů ze západu na východ bylo zprovoznění ropovodu ESPO (Eastern Siberian Pacific Ocean Pipeline) v roce 2011. Ropovod vede z Tayshetu do Skorovodina a zde se větví na ESPO-1 směřujícího přímo do Číny a na ESPO-2, který pokračuje do přístavu Kozmino na pobřeží Japonského moře. Dle předpokladů by přístav měl v následujících letech transportovat 34 mil. tun ropy, což je přibližně 13 % ročního ruského exportu. Uvedení ropovodu ESPO do provozu se stalo důležitým milníkem ve vývoji ruského energetického komplexu. Implementace strategického projektu umožnila nejen diverzifikaci ropných toků ale i zvýšení objemů vývozu ropy. (Transneft, 2020a) Další posun exportu ropy východním směrem lze sledovat přes přístavní terminál v Aniva Bay, který je součástí potrubního systému pro přepravu ropy a zemního plynu TransSachalin na ostrově Sachalin. (Sachalin Energy, 2020)

Z globálního pohledu je Rusko ještě významnějším producentem zemního plynu než ropy. V roce 2019 Rusko vytěžilo 750 miliard metrů krychlových zemního plynu, což představovalo 18,3 % světové produkce a umístilo se na druhém místě za USA s podílem 23,4 % a před Íránem s podílem 5,7 %. (EIA, 2020) Ruská produkce plynu neroste v posledních letech takovým tempem jako v USA, avšak prokázané rezervy Ruska jsou výrazně větší než v USA. Průměrné přírůstky těžby mezi lety 2007 – 2017 byly v USA podstatně vyšší než v Rusku a dosahovaly meziročně 3,5 %, zatímco v Rusku pouze 0,6 %. Dle BP Statistical Review Rusko v roce 2020 disponovalo skoro pětinou prokázaných zásob zemního plynu na světě, zatímco zásoby USA byly pouze 6 %. Významnější rezervy vykazovaly státy s větší těžbou než USA: Írán (16,2 %), Turkmenistán (10 %) a Katar (12,5 %). (BP, 2019) Zajímavý je pohled na vzájemný poměr těžba – spotřeba. Celková spotřeba zemního plynu v Rusku v roce 2018 byla 454 mld. m³ a představovala 61 % celkové ruské roční produkce. Pro srovnání USA jako největší producent zemního plynu na světě pokryly ze své těžby 98 % domácího trhu (831 mld. m³). (BP, 2019) Rusko je s 12 % druhým největším spotřebitelem zemního plynu na světě právě za USA (20 %), avšak jeho exportní potenciál je podstatně větší. Podobně jako

v prípade ropy poklesla v Rusku v 90. letech 20. století i produkce zemního plynu. Nejmenší produkce byla zaznamenána v roce 1997 a na podobnou úroveň se už nikdy nedostala. Od roku 2000 těžba plynu rostla až na výkyvy v letech 2009 a 2015. Nejdramatičtější růst byl zaznamenán zejména v letech 2016 – 2019.

Rusko má ještě významnější pozici na světovém trhu se zemním plynem než v případě ropy. V roce 2019 exportovalo 265 mld. m³ zemního plynu a podílelo se na světovém exportu plynu jednou čtvrtinou. Další největší exportéři Katar a Norsko zajistily 11,7 % resp. 10,7 % světového exportu. Dohromady tak uvedené tři země pokryly téměř polovinu světového exportu zemního plynu. (IEA, 2020) Transport zemního plynu z Ruska zajišťují z 90 % plynovody, které v roce 2018 generovaly skoro 30 procent světové přepravy prostřednictvím plynovodů. Pouze 10 % ruského exportu plynu tvoří zkapalněný zemní plyn (LNG), je to však 5,8 % světového exportu LNG. Podle nové ruské Energetické strategie by podíl LNG na ruském exportu měl v dalších letech růst a v roce 2040 by měl dosáhnout 22 %. (IEA, 2018) LNG dává Rusku nové možnosti v geografické diverzifikaci exportu plynu, a to zejména směrem na východ. Asijské státy jsou největším dovozcem ruského LNG, importují 17,2 mld. m³ ruského LNG (69 %). (BP, 2019)

Tabulka 2: Export zemního plynu z Ruska v letech 2008 – 2018 (v mld. m³) a meziroční růst

Rok	export plynovody	export LNG	export celkem
2008	251,7	-	251,7
2009	189,6	6,8	196,5
2010	194,0	13,5	207,5
2011	210,6	14,3	224,9
2012	201,5	14,3	215,8
2013	210,7	14,5	225,2
2014	189,6	13,6	203,2
2015	194,2	14,6	208,8
2016	202,0	14,6	216,7
2017	219,7	15,4	235,2
2018	223,0	24,9	247,9
Roční růst 2007-2017 v %	-0,8	n/a	-0,2
Změna 2017/2018 v %	1,5	61,5	5,4

Zdroj: BP, 2019, s. 38.

Jak již bylo uvedeno, Rusko je největším světovým exportérem zemního plynu, teritoriální struktura exportu však není příliš diverzifikovaná. Větší geografickou diverzifikaci můžeme sledovat až po roce 2000 v souvislosti s novými plynovými projekty dovážející plyn do Evropy a směřující mimo tradiční transportní země a s rozvojem přepravy LNG zejména do Asie. Teritoriální dominanci má export plynu do Evropy, kam směřuje 81 % ruského exportu. Země SNS odebírají 11,8 % ruského exportu plynu (zejména Bělorusko). Východním směrem do regionu Asie a Pacifik směřuje zatím pouze 7 % ruského plynu, a to výhradně ve formě LNG. Export do zbývajících geografických segmentů je zanedbatelný a nedosahuje ani jednoho procenta ruského exportu plynu (Severní Amerika 0,04 %, Latinská Amerika 0,08 %, Střední východ a Afrika 0,24 %). Největší objem ruského exportu plynu směřuje do států Evropské unie (Německo 55,3, Itálie 25,4, Francie 10,4 včetně LNG, Nizozemsko 7,4 3 mld. m³), Turecka (22,8 3 mld. m³) a Běloruska (19,3 mld. m³). Největší objem exportu směřujícího do Asie (s výjimkou Turecka) jde do Japonka, které dovezlo 9,4 mld. m³ ruského LNG v roce 2018. (BP, 2019)

Tabulka 3: Export zemního plynu z Ruska plynovody a LNG v roce 2018 (v %, mld. m³)

importér	export v %	export v mld. m ³	importér	export v %	export v mld. m ³
Německo	22,3	55,3	Japonsko	3,8	9,4
Itálie	10,2	25,4	Tchaj-wan	1,3	3,2
Turecko	9,2	22,8	Jižní Korea	0,97	2,4
Bělorusko	7,7	19,0	V. Británie	0,69	1,7
Francie	3,6	8,9	Francie	0,6	1,5
Velká Británie	1,8	4,4	Ostatní EU	0,8	2,0
Ostatní EU	27,0	67,1	Čína	0,52	1,3
Kazachstán	1,7	4,2	Španělsko	0,36	0,9
Ostatní Evropa	0,8	2,0	Belgie	0,32	0,8
plynovody	90,0	223,0	LNG	10,0	24,9

Zdroj: Sestaveno autorem dle (BP, 2019, s. 40, 41). Poznámka: relativní čísla vyjadřují podíl ruského exportu zemního plynu plynovody i LNG.

Ruská dodavatelská síť plynovodů je tvořen několika liniemi. Hlavní přepravní cestou zemního plynu do Evropy je plynovod Brotherhood ze 60. let 20. století (Urengoy – Pomary – Uzhgorod), který vede přes Ukrajinu na Slovensko, kde se rozděluje do dvou směrů. Jedna větev vede do České

republiky a dále do Německa a druhá větev směřuje do Rakouska, Maďarska, Slovinska a Chorvatska. Kapacita plynovodu je 100 mld. m³ plynu ročně. Od 90. let 20. století přepravuje do Evropy zemní plyn také plynovod Yamal – Evropy vedoucí přes Bělorusko do Polska a Německa. Po úplném dokončení v roce 2006 je jeho konečná kapacita 33 mld. m³ plynu za rok. (Gazprom Export, 2020)

Uvedená hlavní linie přepravy zemního plynu do Evropy trpí nevhodnou geografickou expozicí, jelikož prochází přes tranzitní země Ukrajinu a Bělorusko. Z důvodů problematických vztahů mezi tranzitními státy, byl transport ruského plynu v posledních letech několikrát omezen či zastaven a Rusko bylo nuceno zaměřit se na vybudování nových tras eliminujících tato rizika. Hlavním tokem se tak stal plynovod Nord Stream, který byl otevřen v roce 2011 a má přepravní kapacitu 55 mld. m³ plynu ročně. Plynovod obcházející tranzitní státy a vede po dně Baltského moře ve dvou vedeních s propustností každého 27,5 mld. m³ plynu za rok. Vede ze zálivu Portovaya u města Vyborg na německé pobřeží poblíž Greifswaldu a měří 1224 km. Cílovým trhem pro tento plynovod je Německo, Velká Británie, Nizozemsko, Francie, Dánsko a další státy. (Gazprom Export, 2020) Plynovod je z 51 % ve vlastnictví společnosti Gazprom a řeší dodávky zemního plynu z Ruska do západní Evropy. Zemní plyn se v tomto případě stal typickým nástrojem politiky. Polsko a pobaltské státy se od počátku stavěly k projektu odmítavě zejména z důvodu ekologie ale i ekonomických ztrát plynoucích z transportu plynu v případě Polska. Vzhledem ke zvyšujícímu se zájmu západní Evropy o ruský plyn byla v roce 2015 dohodnuta mezi Gazpromem a evropskými energetickými společnostmi realizace projektu Nord Stream 2, jehož výstavba začala v roce 2018. Projekt se však od počátku setkal s celou řadou kritik. Zásadním momentem je již dost velká závislost EU na ruských dodávkách a nebezpečí jejího dalšího zvětšení. Projekt dále oslabí roli Ukrajiny v tranzitu ruského plynu, což způsobí Ukrajině velké ekonomické ztráty. Rovněž rostoucí nabídka zemního plynu z USA se střetává s nabídkou ruského plynu a USA upozorňují na velký bezpečnostní problém v případě další rostoucí závislosti EU na Rusku. V současné době dokončení projektu narazilo také na změnu legislativy EU, která aplikuje od května 2019 nová pravidla energetického trhu vztahující se i na plynovody vedoucí ze třetích zemí požadující oddělení dodavatelské a provozovatelské struktury plynovodů. (Politico, 2020)

Dalším důkazem diverzifikace exportních možností Ruska jsou nové směry přepravující zemní plyn na jihozápad přes Turecko a také podobně jako

v případě ropy orientace na východ do Asie. Plynovod Blue Stream dodává od roku 2003 ruský plyn do Turecka a vytváří jižní cestu exportu vyhýbající se komplikovaným tranzitním zemím. Dalším plynovodem směřujícím přes Černé moře je TurkStream, který začal dodávat zemní plyn v lednu 2020. Kapacita plynovodu je 31,5 mld. m³ plynu za rok a ve dvou větvích plyn směřuje na trh Turecka a do dalších států jihovýchodní Evropy. (Gazprom Export, 2020)

Zásadní změnu v teritoriální struktuře exportu plynu umožnilo otevření první části plynovodu Power of Siberia v prosinci 2019 směřujícího východním směrem. Plynovod vede z pole Chayandinskoye do Blagoveshchensku na rusko-čínských hranicích, dodává plyn domácím spotřebitelům a začal také exportovat plyn do Číny. (Gazprom Export, 2020)

Další výrazné posílení ruské pozice na světovém trhu se zemním plynem Rusko sleduje i realizovanými a plánovanými projekty zaměřenými na export zkapalněného zemního plynu. První specializovaný terminál na export LNG byl otevřen v březnu roku 2009 na jihu ostrova Sachalin u města Prigorodnoye v rámci projektu Sakhalin 2 a Rusko tak začalo využívat i mořskou přepravní cestu. (Gazprom, 2020) Od prosince 2017 je rovněž exportován zkapalněný plyn přes terminál LNG Yamal u města Sabetta na ostrově Jamal na severu Ruska. Předpokládá se i výstavba nového projektu na export LNG u Vladivostoku v Amurském zálivu, který by měl dodávat LNG na trhy jihovýchodní Asie. Dalším významným projektem je komplex Ust-Luga ve Finském zálivu, který mj. bude také vyrábět LNG a zvýší tak export plynu přes baltskou mořskou cestu. Důležitým zařízením je rovněž terminál pro příjem LNG v Kaliningradu, který je v provozu od ledna 2019 a nahradil tak tranzit plynovodem na trase Minsk – Vilnius – Kaunas – Kaliningrad. (Gazprom, 2020) Plánovaný rozvoj nových center těžby zemního plynu na východní Sibiři a vytvoření jednotného dopravního systému v rámci Eastern Gas Program zajistí nejen zásobování trhu východu Ruska ale posílí také tok plynu do asijsko-pacifické oblasti (Sakhalin II, Sakhalin III, Yakutia Gas Production Center, Irkutsk Gas Production Center, Kamchatka Gas Production Center, The Sakhalin – Khabarovsk – Vladivostok gas transmission system, Vladivostok LNG Project, Power of Siberia). (Gazprom, 2020)

Pozici Ruska na globálních trzích s fosilními palivy dotváří také významná produkce a export uhlí. Dle dat International Energy Agency Rusko v roce 2019 vytěžilo 418 mil. tun uhlí a bylo tak 6. největším producentem na světě s 5,6% podílem na globální těžbě. Ruská produkce rostla za posledních deset let průměrným ročním tempem 3,7 %. V současné době vytěží více uhlí pouze

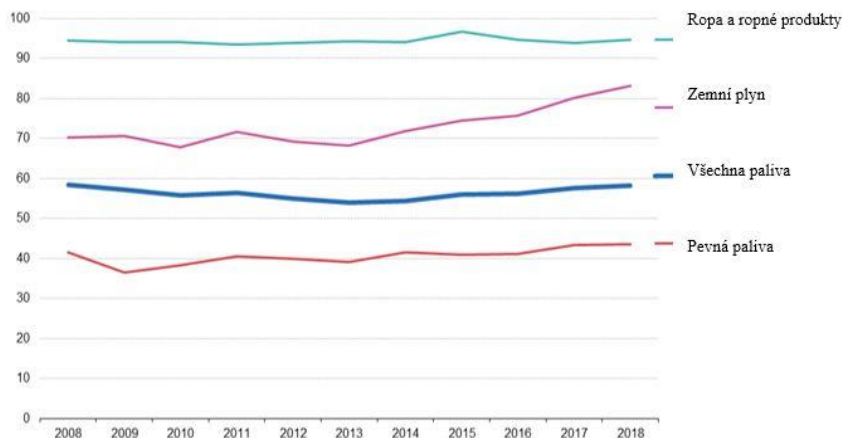
Čína, Indie, USA, Indonésie a Austrálie. Závažným faktem je, že na území Ruska se momentálně nachází 15,2 % prokázaných světových rezerv uhlí a Rusko má po USA (23,7 %) druhé největší rezervy na světě. Srovnatelnými rezervami disponují Austrálie (14 %) a Čína (13,2 %). Zajímavý vztah je v Rusku mezi těžbou a spotřebou uhlí. Podobně jako v případě ropy je větší objem uhlí vytěženého v Rusku exportován do zahraničí (60 %) a menší množství je spotřebováno na domácím trhu (40 %). Celková spotřeba v roce 2018 dosáhla 88 mil. TOE (tonne of oil equivalent), což představovalo 2,3 % globální spotřeby uhlí. V posledních deseti letech došlo dokonce k meziročnímu poklesu spotřeby uhlí o 1,1 %. Pro srovnání uvádíme další největší spotřebitele uhlí včetně podílů na globální spotřebě: Čína 50,5 %, Indie 12 %, USA 8,4 %, Evropa 8,1 %, Japonsko 3,1 %, Jižní Korea 2,3 %. (BP, 2019)

Rusko je historicky spojováno spíše s exportem ropy a zemního plynu, je ale také třetím největším exportérem uhlí na světě. V roce 2019 vyvezlo celkem 189 mil. tun uhlí, větší objem uhlí exportovala pouze Indonésie (448 mil. tun) a Austrálie (393 mil. tun). (IEA, 2020) Jeho pozice na světových trzích uhlí je významnější než v případě ropy, neboť generuje 16 % globálního exportu uhlí, v případě ropy je to 13 %. Export uhlí navíc stále roste a od roku 2008 se zvětšil téměř třikrát. V letech 2007 – 2017 Rusko dosahovalo průměrný roční růst exportu 5,9 %. Významnou změnu zároveň zaznamenala teritoriální struktura exportu a většina dodávek se přesunula postupně ze západního směru na východ. V současné době tak putuje více uhlí do Asie a ostatních regionů (52 %) než do Evropy (48 %) a nastoupený trend pokračuje v souvislosti s ekonomickým progresem Číny ale i dalších zemí regionu Asie a Pacifik a také s odklonem Evropy od spalování tradičního paliva. Do Asie směřovalo v roce 2018 celkem 46,8 % exportu ruského uhlí. Největšími odběrateli ruského uhlí jsou Jižní Korea (13 %), Čína (12,6 %), Japonsko (8,6 %), Německo, Ukrajina, Polsko a Turecko. (BP, 2019) Ruská uhelná strategie předpokládá rozvoj dodávek na dlouhé vzdálenosti v závislosti na propustnosti ruských železnic, které tvoří hlavní přepravní tahy uhlí v zemi. Polovina exportovaného uhlí směřuje do zahraničí prostřednictvím železnic. Velký potenciál má export do Číny, který byl oslaben v roce 2014 cly zavedenými na dovoz ruského uhlí. Uhlí rovněž tvoří zásadní exportní položku v ruských přístavech. Zatímco přístavy na Baltu nejsou příliš významné, oživení zaznamenávají přístavy na pobřeží Černého moře. Nejvýznamnější jsou však dodávky po moři do asijsko-pacifického regionu, kde rozhodující pozici má největší ruský uhelný přístav Vostochny při Japonském moři. (IEA,2020b)

4. Obchodní toky ruských energetických zdrojů do EU

Toky ruských surovin směřují do Evropy (EU) od poloviny 20. století. Energetická závislost Evropy se postupně zvyšovala a v posledních letech došlo k několika ohrožením energetické bezpečnosti Evropy (EU). Po rozpadu Sovětského svazu se zvýšilo politické napětí mezi Ruskem a některými jeho bývalými republikami a Rusko využilo k praktické politice energetický nástroj. Jelikož je v současné době energetická závislost Evropské unie na dovozech paliv z Ruska velmi vysoká, jsou vztahy EU a Ruska v oblasti energetiky klíčové. Zásadním momentem bylo vyhocení situace mezi Ruskem a Ukrajinou v roce 2009, kdy došlo k ohrožení dodávek zemního plynu do Evropské unie. V roce 2014 omezilo Rusko dodávky plynu do Běloruska a na Ukrajinu kvůli dluhům a Ukrajinu také obvinilo z neoprávněného odebírání plynu, který byl určen pro západní Evropu. Energetické vztahy mezi EU a Ruskem se vyvíjely na pozadí politické nestability na Ukrajině vyvolané anexí Krymu a angažovaností Ruska v ukrajinské krizi. (Tichý, 2017)

Graf 1: Importní závislost EU 27 v letech 2008 – 2018 (v %)

Zdroj: Eurostat, 2020.

Importní závislost Evropské unie je vysoká a s tím jsou spojena i ekonomická a politická rizika, která ovlivňují situaci v dodavatelských regionech i na trasách surovin směřujících do EU. V letech 2000 – 2018 byla více než polovina domácí spotřeby EU (EU 27) kryta importy primární energie ze zahraničí a ukazatel celkové energetické závislosti osciloval mezi 56 – 58

procenty. Největší hodnotu dovozní závislosti v roce 2018 představovala ropa a ropné produkty (94,6 %). Zemní plyn vykazoval hodnotu 83,2 % a nejnižší hodnotu závislosti mezi fosilními zdroji dosáhla pevná paliva (43,6 %), z toho 68,3 připadalo na černé uhlí. (European Commission, 2020) Vývoj dovozní závislosti Evropské unie v letech 2008 až 2018 podrobně ukazuje graf 1.

Rusko a další země bývalého Sovětského svazu (Kazachstán, Ázerbájdžán) generovaly v roce 2018 dohromady 41,2 % importu ropy do Evropské unie. Významným dovozním regionem je i Afrika s 19% podílem, třetí nejvýznamnější oblastí je Střední východ s 15,5 % dovozu. (Eurostat, 2020) Evropská unie je tedy nadále významně závislá na Rusku a nestabilních regionech subsaharské Afriky, Nigérie, Středního východu apod., které jsou postiženy válkami, vnitřními konflikty a terorismem. I z tohoto důvodu je riziko narušení plynulých dodávek ropy stále velké a směřování k celkové větší diverzifikaci evropské energetiky zůstává nadále palčivým problémem. Rusko má také dominantní pozici mezi dodavateli zemního plynu do EU a je dlouhodobě jeho největším dovozcem do EU. Jednostranná závislost na Rusku, které dodává 40 % plynu dovezeného do EU (v roce 2018 40,4 %), je velmi riziková a posunuje úlohu zemního plynu jako politického nástroje ještě na vyšší úroveň než v případě ropy. Z hlediska vnější bezpečnosti lze negativně vnímat i síť tranzitních tras plynu přes nestabilní země a velkou závislost zejména východních zemí EU na ruském zemním plynu. I v případě uhlí je dovozní orientace EU na některé země a také na Rusko velmi vysoká. Rusko si udržuje dominantní pozici mezi dodavateli uhlí podobně jako v případě ropy a zemního plynu a podílí se 42,4 % na dovozu do EU. (European Commission 2020)

Tabulka 4: Podíl Ruska na importu uhlí, plynu a ropy do EU v letech 2008 – 2018 (v %)

zdroj/rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013
uhlí	19,9	25,8	25,5	24,2	22,1	26,6
plyn	39,4	35,6	35,2	38,3	38,6	45,3
ropa	32,1	34,2	35,2	35,6	34,3	35,0
zdroj/rok	2014	2015	2016	2017	2018	
uhlí	27,7	28,5	30,8	38,1	42,4	
plyn	41,2	41,6	43,7	41,8	40,4	
ropa	31,7	30,0	32,7	31,0	29,8	

Zdroj: Eurostat, 2020.

Od roku 1996 do roku 2018 se toky černého uhlí z Ruska do Evropské unie zvýšily více než čtyřnásobně a v roce 2018 činily 61 000 kton. Jediný výkyv od roku 1996 byl zaznamenán v roce 2012. Zvětšující se toky ropy do EU můžeme sledovat od roku 1991 do roku 2005. Od uvedeného roku zaznamenává import ropy výkyvy a v roce 2018 klesl až na hodnoty z roku 2002 (kolem 152 000 kton). Výrazně nestabilní vývoj zaznamenal od 90. let 20. století do současnosti import zemního plynu z Ruska do Evropské unie. Po vrcholu dovozu s hodnotou 163 mld. m³ v roce 2017 klesl následující rok objem importu na 149 mld. m³. Pro srovnání dosáhl v roce 2000 import zemního plynu z Ruska do EU 120 mld. m³. Uvedené výkyvy dovozu paliv z Ruska do EU byly ovlivněny celou řadou ekonomických ale i politických faktorů včetně zavedení ekonomických sankcí EU vůči Rusku. (European Commission, 2020)

Závěr

Geografická expozice Ruska a rozložení přírodních zdrojů dávají jejich významu zásadní ekonomickou i politickou dimenzi. O významu této energetické mocnosti svědčí rozměr produkce, dodávek primárních energetických zdrojů na světové trhy ale i světově významné zásoby zemního plynu, ropy a uhlí. Ruský energetický sektor je velmi úzce propojen s hospodářstvím státu. Exporty ropy a zemního plynu tvoří podstatnou položku příjmů státního rozpočtu Ruska, lze tedy v energetickém sektoru pozorovat nejen silnou vnitřní dimenzi ale také velmi zásadní dimenzi vnější. Rusko i nadále zůstává velmi silně závislé na příjmech z prodeje energetických zdrojů.

Vzhledem k vysoké závislosti ekonomiky na exportu energie je Rusko vystaveno stálému riziku spojenému s volatilitou světových cen paliv a možnostem překážek v mezinárodním obchodu. Energetický sektor tak hraje významnou roli i v mezinárodních vztazích a vazbách s mnoha státy. Závislost na výkyvech cen ropy, plynu ale i dalších surovin tak nutí Rusko upravovat státní rozpočet i několikrát ročně v závislosti na aktuálním ekonomickém vývoji. Energetický komplex kromě zásadního ekonomického významu tvoří také pilíř politické moci. V průběhu minulého století se rozvinula nejen primární těžba surovin, ale bylo rozvinuto i mnoho odvětví energetického průmyslu včetně dopravní infrastruktury, která umožnila dodávat ropu a zemní plyn do východní i západní Evropy. Právě export ropy do Evropy se stal pro příjmy ruského státního rozpočtu rozhodující, zároveň si však Rusko začalo budovat velmi silnou pozici vlivu nejen ve východní ale i v západní Evropě s použitím

energetického prvku jako politického faktoru. Stanovené cíle nové Energetické strategie jasně formulují hlavní záměr Ruska, kterým je zajištění národní bezpečnosti.

Zásadním cílem nové Energetické strategie je zachování Ruska jako energetické velmoci nejen z hlediska objemu produkce, ale také silného exportéra a technologického lídra, proto je výrazný i akcent na investice do inovací technologie, infrastruktury a lidského kapitálu. Energetická politika Ruska je založena na exportu energetických zdrojů, prosazování zájmů v zahraničí, posílení pozic ruských těžebních společností včetně distribučních sítí, výzkumu s mezinárodním rozměrem, zajištění stabilních podmínek na energetických trzích, zvyšování účinnosti těžby a diverzifikaci dodávek a vlivu na nových trzích. Robustnost energetického sektoru včetně podílu na světových trzích ropy, zemního plynu i uhlí nepochybně posiluje geopolitickou moc Ruska, zároveň je však díky velké vazbě na zahraniční trhy velmi zranitelné.

Teritoriální struktura exportu ruských energetických zdrojů prodělala v posledních dvaceti letech zásadní změny směru a do určité míry se diverzifikovala. Hlavním odběratelem paliv ale nadále zůstává Evropská unie. Do Evropy dováží Rusko 55,5 % svého exportu ropy, od roku 2000 však narostl podíl Asie na 34 % a největším odběratelem ropy se stala Čína (26,2 %). Klíčovým momentem pro posílení pozice Ruska v diverzifikaci exportu ropy a přenesení svých zájmů ze západu na východ bylo zprovoznění ropovodu ESPO v roce 2011. Další posun exportu ropy východním směrem lze sledovat přes přístavní terminál v Aniva Bay, který je součástí potrubního systému pro přepravu ropy a zemního plynu Trans Sakhalin na ostrově Sachalin. Rusko jako největší světový exportér zemního plynu disponovalo rovněž nediverzifikovanou teritoriální strukturou prodeje zemního plynu. Větší geografickou diverzifikaci můžeme sledovat až po roce 2000 v souvislosti s novými plynovými projekty dovážející plyn do Evropy (North Stream, Blue Stream, Turk Stream) a směřující mimo tradiční tranzitní země. Zásadní změnu v teritoriální struktuře exportu plynu umožnilo otevření první části plynovodu Power of Siberia v prosinci 2019 směřujícího na východ. Další výrazné posílení ruské pozice na světovém trhu se zemním plynem Rusko sleduje i projekty zaměřenými na export zkapalněného zemního plynu. První terminál na export LNG byl otevřen v březnu roku 2009 na jihu ostrova Sachalin. Významnou pozici Ruska na globálních trzích s fosilními palivy dotváří také významná produkce a export uhlí.

Importní závislost Evropské unie je stále vysoká a s tím je spojena řada

ekonomických a politických rizik, která ovlivňují situaci v dodavatelských regionech i na trasách surovin směřujících do EU. Závislost EU na dodávkách paliv z Ruska zůstává i přes snahy o diverzifikaci dovozních toků ze strany EU a diverzifikaci exportu ze strany Ruska stále velmi vysoká. Rusko v roce 2018 pokrylo svým exportem trh uhlí, plynu a ropy v EU 42,2 %, 40,4 % resp. 29,8 %. Rusko považuje nadále prodej paliv do Evropy ale v současné době i do Asie za nejdůležitější součást svých ekonomických příjmů a klíčových strategických zájmů. Proto podniká mnohdy i rázné kroky ve své mezinárodní politice.

Literatura:

- ANDRES, R., B. – KOFMAN, M. 2011. *European Energy Security: Reducing Volatility of Ukraine-Russia Natural Gas Pricing Disputes*. Washington DC: Strategic Forum. Institute for National Strategic Studies. Feb 2011, Nr. 264. [online]. [cit. 20. 09. 2020]. Dostupné na internetu: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a545411.pdf>
- BP Statistical review of World energy. 2019. [online]. [cit. 20. 10. 2020]. Dostupné na internetu: <https://www.bp.com/content/dam/bp/businesssites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>
- BRZEZINSKI, Z. 1997. *The Great Chessboard. American primacy and its geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books, 1997. ISBN 978-0-465-09308-3.
- CEIC. 2020. *Russia Crude Oil: Production*. [online]. [cit. 22. 09. 2020]. Dostupné na internetu: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/russia/crude-oil-production>
- CONNOLLY, R. – HANSON, P. – BRADSHAW, M. (2020). *It's déjà vu all over again: COVID-19, the global energy market, and the Russian economy*. Euroasian Geography and Economics online: 22 Jun 2020. [online]. [cit. 22. 09. 2020]. Dostupné na internetu: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15387216.2020.1776627>
- DIBB, P. 2006. *The Bear is back*. The American Interests, Washington DC, 2006. Dibb, P. 2006. *The Bear is back*. Washington DC, 2006. [online]. [cit. 19. 09. 2020]. Dostupné na internetu: <https://www.the-american-interest.com/2006/11/01/the-bear-is-back/>
- EUROPEAN COMMISSION. 2019. *EU Energy in Figures. Statistical Pocketbook*

2019. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. ISSN 2363-247X. [online]. [cit. 27 .09 .2020]. Dostupné na internetu: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2019-09/MJAB19001ENN.en_.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. 2020. *Energy in Figures. Statistical Pocketbook 2020*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. ISSN 2363-247X. [online]. [cit. 27 .09. 2020]. Dostupné na internetu: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/202009/pocketbook_energy_2020_pdf-080920.pdf
- EUROSTAT. 2020. *Energy production and Imports*. 2020. [online]. [cit. 24. 09. 2020]. Dostupné na internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports#The_EU_and_its_Member_States_are_all_net_importers_of_energy
- GAZPROM. 2020. *Projects*. [online]. [cit. 1.10. 2020]. Dostupné na internetu: <https://www.gazprom.com/projects/>
- GAZPROM EXPORT. 2020. [online]. [cit. 1.10. 2020]. Dostupné na internetu: <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/transportation/>
- GOODRICH L. – LANTHEMANN M. 2013. *The Past, Present and Future of Russian Energy Strategy* Statfor. [online]. [cit. 20. 09. 2020]. Dostupné na internetu: <https://worldview.stratfor.com/article/past-present-and-future-russian-energy-strategy>
- IEA. 2020. *Key World Energy Statistics 2020*. [online]. [cit. 26. 09. 2020]. Dostupné na internetu: https://www.connaissancedesenergies.org/sites/default/files/pdf-actualites/Key_World_Energy_Statistics_2020.pdf
- IEA 2020a. [online]. [cit. 26. 09. 2020]. Dostupné na internetu: <https://oec.world/en/profile/country/rus#trade-products>
- IEA. 2020b. *Russia Looks to Double Coal Exports to China*. [online]. [cit. 26. 09. 2020]. Dostupné na internetu: <https://www.iea-coal.org/russia-looks-to-double-coal-exports-to-china/>
- IEA. 2018. *Outlook For Producer Economies 2018*. [online]. [cit. 24. 09. 2020]. Dostupné na internetu: https://www.connaissancedesenergies.org/sites/default/files/pdf-pt-vue/weo_2018_special_report_outlook_for_producer_economies.pdf
- KAPLAN, R., D. 2012. *The Revenge of Geography: what the map tells us about coming conflicts and the battle against fate*. New York: Random House, 2012, ISBN 978-0-8129-8222-0.

- KLUGE, J. 2019. *Mounting Pressure on Russia's Government Budget: Financial and Political Risks of Stagnation*. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik. 44 s. ISSN 1863-1053. [online]. [cit. 22. 09. 2020]. Dostupné na internetě: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2019RP02_klg.pdf
- KUZNETSOVA N. – KUZNETSOVA, E. 2015. *Energy Strategy of the Russian Federation* [online]. Mediterranean Journal of Social Sciences. 160 s. ISSN 2039-2117. [online]. [cit. 24. 09. 2020]. Dostupné na internetu: <https://www.mcser.org/journal/index.php/mjss/article/view/7474/7156>
- LINCOLN, W., B. 1994. *The Conquest of a Continent: Siberia and the Russians*, New York: Random House, 1994. ISBN – 13: 978-0801489228
- MARSHALL. T. 2016. *Prisoners of Geography: Ten Maps That Tell You Everything You Need to Know about Global Politics*. London: Elliot and Thompson, 2016. ISBN 978-1-5011-2147-0.
- MERO. 2020. [online]. [cit. 1. 10. 2020]. Dostupné na internetu: <https://www.mero.cz/druzba/>.
- MITROVA, T. – YERMAKOV, V. 2019. *Russia's Energy Strategy – 2035 Struggling to Remain Relevant*. Paris: IFRI, ISBN: 979-10-373-0102-4. [online]. [cit. 25. 09. 2020]. Dostupné na internetu: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/mitrova_yermakov_russias_energy_strategy_2019.pdf
- TICHÝ, L. 2009. *Ruská energetická politika a (ne)bezpečnost EU*. NATOaktual.cz, 25. 5. 2009. [online]. [cit. 10.10. 2020]. Dostupné na internetu: https://www.natoaktual.cz/ruska-energeticka-politika-a-nebezpecnost-eu-fa7/na_analyzy.aspx?c=A090525_132323_na_analyzy_m02
- TICHÝ, L. 2017. *Diskurz EU a Ruska o energetických vztazích*. Praha: MUP Press, 2017. ISBN 978-80-87956-62-5.
- TRADING ECONOMICS, 2020. [online]. [cit. 25. 09. 2020]. Dostupné na internetu: <https://tradingeconomics.com/russia/exports>
- OECD, 2020. [online]. [cit. 22. 09. 2020] Dostupné na internetu: <https://oec.world/en/profile/country/rus#trade-products>.
- OilPrice.com. 2020. [online]. [cit. 25. 09. 2020]. Dostupné na internetu: <https://oilprice.com/oil-price-charts/46>
- POLITICO. 2020. *5 Challenges Nord Stream 2 Faces in Meeting EU Regulations*. [online]. [cit. 28. 09. 2020]. Dostupné na internetu:

<https://www.politico.eu/article/5-challenges-nord-stream-2-faces-eu-regulations/>

Sakhalin Energy. 2020. *Transsakhalin Pipeline System*.

<http://www.sakhalinenergy.ru/en/company/assets/pipelines/>

TRANSNEFT. 2019. *Annual Report 2018 Company's Faces*. [online]. [cit. 7. 10. 2020]. Dostupné na internetu:

https://www.transneft.ru/u/section_file/40291/2019.08.13_go_2018_en.pdf.

TRANSNEFT. 2020. *Baltic Pipeline System-2 (BPS-2)*. [online]. [cit. 7.10. 2020].

Dostupné na internetu: <https://en.transneft.ru/about/projects/realized/10650/>

TRANSNEFT. 2020a. *Transneft Brings Eastern Siberia — Pacific Ocean Oil Pipeline to Maximum Capacity*. [online]. [cit. 7. 10. 2020]. Dostupné na internetu:

<https://en.transneft.ru/newsPress/view/id/25213>